

רבי חזקיה ב"ר דוד די-סילוה, בעל "פרי חדש"

עמ' תתכ"ח

רבי חזקיה מליוורנו שבאיטליה - לירושלם

נראה שרבי חזקיה די-סילוה נולד בליוורנו שבאיטליה בשנת התט"ז (1656) לערך¹. מקום הולדתו, ליוורנו, צוין על-ידי רבנו חיים בן עטר². שם למד אצל הרב מוהר"ש קוסטא ואחר-כך אצל רבי יהודה שאראף³, שליח כוללות ירושלם שהגיע לליוורנו אחר שנפל בשבי של שודדיים.

הרב חיד"א כותב, כי "בא הרב הגדול מהר"ר יהודה שאראף ז"ל בשליחות ובחזרתו נתעכב זמן בליוורנו ולמד עמו הרב מוה"ר חזקיה הנזכר"⁴. והוא גם מציין⁵ שבהיותו בן עשרים (בשנת התל"ו/1676), עלה חזקיה הצעיר לירושלם והתיישב בה. נראה שנכנס

¹ ראה רש"י הבלין, "לתולדות ישיבות ירושלים בשלהי המאה הי"ז וראשית המאה הי"ח", בתוך: "שלם" ב, ירושלים תשל"ו, עמ' 134, וראה שם הע' 72, וראה גם מ' בניהו, "דור אחד בארץ", ירושלים תשמ"ח, עמ' שעג-שעד. ולא כפי שכתב מ"ד גאון, "יהודי המזרח בארץ-ישראל", ח"ב, ירושלים תרצ"ח, עמ' 481, המציין שהרב נולד בשנת התי"ט (1659), על-פי א"ל פרומקין וא' ריבלין, "תולדות חכמי ירושלים", ח"ב, ירושלים תרפ"ח-תר"ץ, עמ' 92; א' יערי, "שלוחי ארץ ישראל", ירושלים תשל"ז, עמ' 295 ועוד. אלה הסוברים שהרב נולד בשנת התי"ט (1659), מסתמכים על דברי בנו, רבי דוד, בהקדמתו של זה לספר "פרי חדש", אורח חיים, אמשטרדם תצ"ו, הכותב על אביו: "בקוצר ימים יגע בתורה... ולשער הארבעים לא הגיע". עד עתה סברו כותבי תולדותיו שנפטר בשנת התנ"ח (1698), אולם על-פי הוכחותיהם של רש"י הבלין ומ' בניהו נראה שנולד בין התט"ו (1655) להתי"ז (1657), ונלב"ע בסוף שנת התנ"ה (1695) או בראשית שנת התנ"ו (1696).

² ראה רש"י הבלין (ראה הע' 1), עמ' 142, הע' 91; רבי חיים בן עטר, "פרי תאר", חלק יורה דעה, סי' יט ס"ק י, הכותב על הרב חזקיה: "... הוא בערי אדום נולד, ובה גדל היא העיר הזאת, אשר בה נמצאתי בה היו עיר ליוורנו...". וראה גם דברי הרב חיד"א, "שם הגדולים", ירושלים תשל"ט, עמ' 56.

³ ראה עליו מ' בניהו (ראה הע' 1), עמ' שע-שעד.

⁴ הרב חיד"א, "שם הגדולים", שם.

⁵ שם, שם. אם נאמר שנולד בשנת התט"ז (1656), הרי עלה לירושלם בשנת התל"ו (1676). הרב חיד"א כותב ב"שם הגדולים", בערך הרב חזקיה די סילוה, כי "גם החסיד ר' שלמה אלגאזי הזקן שהיה אז בירושלים לעת זקנותו היה לו נחת רב מפלפולו והיה מביאו לפלפל עמו". מ"ד גאון (ראה הע' 1) מציין שרבי שלמה אלגאזי נפטר בירושלם בשנת התל"ז (1677), דהיינו סמוך להגעתו של רבי חזקיה לעיר, ואם הגיע לירושלם והוא כבן עשרים, כפי שמציין רבי חזקיה בהקדמתו ל"פרי חדש", הרי נולד לפני התי"ז (1657). משמע שהשערותם של רש"י הבלין ומ' בניהו נכונה, ולא כפי שכתבו שאר כותבי תולדותיו.

ללמוד בישיבת "בית יעקב ויגדה", שהייתה אז בראשותו של הרב משה גאלנטי, שהיה גם רב הקהילה. הרב חיד"א מספר⁶ ששמע מפי תלמידו של רבי חזקיה, רבי יצחק הכהן בעל "בתי כהונה", שכבר ביום הראשון שבו נכנס רבי חזקיה ללמוד בישיבת "בית יעקב", עשה רושם גדול בבקיאותו ובפלפולו עם גדולי הדור שלמדו שם.

על תולדות חייו וראשית לימודו מספר בעל "פרי חדש" בהקדמתו לחיבור זה⁷:

"כה אמר חזקיה, זעירא דחברייא, כל ימי בין החכמים גדלתי ועל ברכיהם יולדתי, ומבית המדרש שעה אחת את עצמי לא מנעתי, ולקול מורי שמעתי, ולמלמדי אזני הטתי, ובאזנים קשובו[ת] הקשבתי, וממחיצתם לא נטיתי, דבריהם ערבו לחכי וכצוף ומן טעמתי, דבריהם בצמא שתיתי, ובד' אמות של הלכה מעודי עד היום הזה נתעסקתי, ולפני רבותי ע"ג [=על גבין] קרקע דנתי, אך על ברירתם לא סמכתי אלא על בחירתי, כי אין לדיין אלא מה שעניו ראות, ולמראה עיני שפטתי, ולהלכה ערוכה וברורה לא נשאתי, ונהירנא כד הוינא טליא כבן כ"ב⁸ שנים בו בפרק אשה נשאתי ואז משנתי כ"ב ונקי שניתי". על-פי דברים אלה נראה שלאחר נישואיו חל פרק חדש בלימודיו, ונראה שרוח טהרה נזרקה בו, כדבריו שם:

"ונתעורר בי רוח טהרה ובו נתלבשתי, ומסוה העורון מעל פני הסירותי, ואז בין רע לטוב הבחנתי... כי הילדות והשחרות הכל הבל אשר עברתי... ותוהא על הימים הראשונים הייתי, ועל הזמן אשר חלף אשר אין חליפות למו שאבדתי, כף אל כף הכיתי... ועל הזמן בוגד שהיה בעוכרי דאגה דאגתי... אז קמתי ונתעודדתי, ועל משמרתי עמדתי ונתיצבתי, לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי, עד כי כתונת העצלות מעלי פשטתי ונתגברתי, וכגבורת אריה דבי עילאי נתגברתי... ואז קרבני לעבודתו ונתקרבתי וכשמחת בקציר שמחתי..."

כתוצאה מן ההתעוררות שאחזה בו, החל לכתוב את ביאורו על ארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" - "ולכבודו ביאור רחב ומספיק על כל הד' חלקים של הש"ע לחבר תאבתי..."⁹.

6 שם, שם.

7 אמשטרדם התנ"ב.

8 נשא לאשה את בתו של רבי רפאל מרדכי מלכי. ראה מכתב ארבעת החכמים מירושלם משנת תנ"ח, "מודעא רבא", לונדון תע"ד, דף ב ע"ד; רש"י הבלין (ראה הע' 1), עמ' 142.

9 ראה "פרי חדש" בהקדמתו (ראה הע' 1). והשוה רש"י הבלין (ראה הע' 1), עמ' 143 ודע' 96.

על אף היותו צעיר לימים לא נרתע רבי חזקיה מלהתמודד עם גדולים ממנו כאשר הבין וידע שהדין עמו. ¹²³⁴⁵⁶⁷

¹²³⁴⁵⁶⁷

רבי חיים אבולעפיה דן במנהג לשאת בליל שמיני-עצרת נרות דלוקים לפני ספר-התורה, והרי ישנו מקום לחשוש, שמא בטלטול הנר יבוא לידי איסור מכבה. וכך הוא כותב:

"זכורני בירוש' ת"ו בהיותו עדין בחור בעל פ"ח ["פרי חדש"] ערער בב"ה [=בבית-המדרש] על שהיו מוליכין נר קטן לפני ס"ת [=ספר-תורה] ב"ט [=ביום-טוב]... וחכם א' [חד] התירז כנגדו וא"ל [=ואמר לו] שבחור א' [חד] יורה דין ברבים? ונתקוטטו זע"ז [=זה עם זה]. והרב מהרמ"ג [=מורנו הרב משה גאלנטי] היה בב"ה ולא דבר דבר. אח"ז [=אחרי זה] הלכנו לבית המדרש אני והוא יחד, ועיין בדין והסכים לאסור. וקרא לכל החכמים והוכיח למערער באיזו טענה וכך אמר לו: "מי שלא ידע לחלק מה בין פסיק רישיה דמוחה רש"י [צ"ל: ר"ש] למלאכה שאינה צריכה לגופה דחולק ר"ש מערער על ר' חזקיה?"¹⁰

נראה שהורה בירושלם איסור והיתר¹¹, וייתכן שגם שימש רב לתלמידים בתלמוד-תורה במדרש הקטן יותר שהיה באותה העת בירושלם, סמוך לבית-המדרש "בית יעקב ויגה", עד יציאתו בשליחות כוללות ירושלים לערי פראנקיה, היא גרמניה הדרומית.

שליח כוללות ירושלים

בשנת התמ"ט (1689)¹² נשלח על-ידי מורו ורבו רבי משה גאלנטי בשליחות ירושלים לאירופה המערבית, שם שהה עד שנת התנ"ב (1692), עת שב לירושלם. בהזדמנות זו

10 ר' חיים אבולעפיה, "חנן אלקים", איזמיר תצ"ז, קונטרס התקנות, תקנה יא. ועל כך כתב ר"ח תשובה, ראה "מים חיים", אמשטרדם ת"ץ, חלק השו"ת, סי' ט. וראה רש"ז הבלין (ראה הע' 1), עמ' 142-143.

11 רש"ז הבלין (ראה הע' 1), עמ' 144.

12 רש"ז הבלין (ראה הע' 1), עמ' 145, מציין שבשנת הת"ן (1690) יצא בשליחות, ואולם א' יערי (ראה הע' 1), עמ' 295, מקדים את הזמן לשנת התמ"ח (1688). וראה מה שכותב על כך רש"ז הבלין, עמ' 134, הע' 73, המתבסס על הספר "שפת אמת" לרבי משה חאגיז, דף כא ע"א, שם מצוין שרבי חזקיה יצא לשליחות פראנקיה, ומציין שזה י"ח שנה, שיצא לשליחות. הבלין מציין שהספר "שפת אמת" נדפס בחודש אלול התס"ז (1707), ואם כך הוא, משמע שרבי

הדפיס את ספרו "פרי חדש" על חלק "יורה דעה" של השולחן ערוך - בשנת התנ"ב (1692). בהקדמתו לחיבור הוא מספר את שעבר עליו בדרך שליחותו:

"וכמה הרפתקי דעדי עלי על ההוא גברא שעברתי, צרות צרורות הקיפו להבת ירושלים... ובחבורתם ובחברתם [של חכמי ירושלם] נתחברתי, וגם במנינים הייתי ונמנתי, ולילך בשליחותם נקרא נקראתי, ולהשתדל בעדם נשאל נשאלתי, ולדרישתם ולבקשתם נדרש נדרשתי, ומכל עסקי וטרדותי מיד פנית... לשליחות פראנקיאה ע"מ [=על מנת] לחזור יצאתי, וביכורי כל מראשית כל פרי האדמה לקטתי¹³, משבעה מינים שגשתבחה בהן א"י בידי לקחתי, ומתמרים שבעמקי התלמוד ומפירות שבהרים הגדולים מן המובחר בחרתי... ועל כמה חסדים ונסים שנעשו לי שאיני כפוי טובה לה' אלהי היום הגדתי וקרית"י וגם קרבן שלמים הקרבתי¹⁴... ויהי כי ארכו לי הימים אשר בשליחותי... עד אשר פה אמשטרדם... הגעתי, ומק"ק ספרדיים המפואר אשר פה דורונות וכבוד גדול נתכבדתי וכשעלה בדעתי להדפיס קונטרס זה אשר ביארתי... עד כי מקצת גבירים... להזיל זהב מכיסם... הטיבה ה' לטובים ולגבירים, מהדרין מן המהדרין... אשר בהונם ואונם נתנו לי סיוע שיש בו ממש ונסתייעתי ועזר גדול אשר בו ספרי לאורה הוצאתי... וגם עלינו לשבח... לאחינו שבליגורני¹⁵ ופלורנציאה שגם הם סייעונו בנדרים ונדבות... וגם לרבות... הגבירים הנדיבים... הלא המה אחינו שבלונדריש [=לונדון] אשר היו לנו לעזר ולהועיל..."¹⁶.

בראשית שליחותו הגיע לקהילות יהודי איטליה, שם פעל גם עבור ישיבת "בית יעקב ויגה" שהייתה נתונה בקשיים.

חזקיה יצא לשליחות בשנת התמ"ט (1689). אך נראה שיצא לדרכו לפני הסתלקותו של מורו ורבו, רבי משה גלאנטי (נלב"ע כ"א בשבט התמ"ט). מכל מקום, בשנת הת"ן (1690) כבר שהה באיטליה, ראה שלמה סימונטון, "תולדות היהודים בדוכסות מנטובה", כרך ראשון, ירושלים תשכ"ג, עמ' 350, שם נתרמו 350 דוקטים ויניציאנים לקהילת ירושלם באמצעותו. וראה גם הרב ישראל שציפנסקי, "ארץ ישראל בספרות התשובות", ח"ג, ירושלים תשל"ט, עמ' תרמו-תרמט.

13 ראה דברים, ראש פרשת כי תבא. בדבריו מתכוון הרב שלקח מן הארץ דברי תורה. וייתכן שהוא מדבר על ספרו שלקחו עמו.

14 כדרך אדם שחייב להודות לה' וחייב להביא קרבן תודה.

15 ליורונו שבאיטליה.

16 ראה הקדמה לספר "פרי חדש".

בזמן שהותו באמשטרדם דרש ביום ח"י במרחשון התנ"א (1690) דרשה בספרדית על עיקרי התורה. בסוף הדרשה דיבר על מטרת שליחותו ועורר את הציבור לתרום לירושלים. נראה שדרשה זו עשתה רושם רב על הנאספים, כי נדפסה בקונטרס מיוחד¹⁷.

SERMON,

M O R A L.

DEL

Fundamento de nuestra ley.

PREDICADO

En esta ilustre Congrega de T. T. en 18 de Hesvan 5451,

P O R

El muy celebre HAHAM R

HESQIA Da SILVA

EMBIADO de YERUSALAIM,

En Amsterdam.

A costa de

MOSEH DIAS.

Año 5451.

ספר הדרוש אותו דרש ר' חזקיה די-סילבה באמשטרדם בשנת התנ"א (1691)

17 ראה א' יערי (ראה הע' 1), עמ' 295.

גיסו, רבי משה חאגיז, מספר שראה בפנקס קהל הספרדים באמשטרדם, שהקהילה הקציבה לשליחותו שש מאות אריות¹⁸, סכום נכבד באותם הימים. "וזה היה לפי שבאמת הוא היה מומחה ובקי ושלם בתורתו... והיה בן עיר, שהיה לו קרובים עשירים מופלגים"¹⁹.

הרב חיד"א מספר סיפור ששמע בעיר האג בהיותו בה בחדש סיון התקל"ח (1778), על הצעה שהציע קהל הספרדים באמשטרדם לרב חזקיה לקבל עליו את משרת הרבנות בעיר. מסיפור זה אנו לומדים על אופיו ועל תקיפותו של בעל ה"פרי חדש", שלא נשא פנים לאיש ועמד על קוצו של יד בקיום המצוות, וכך נאמר שם²⁰:

"כאשר היה הפר"ח [=הפרי חדש] באמשטרדם, היה הרב יצחק אבוהב זקן מופלג וביקשו הקהל ממנו להיות רב, והרב הזקן יהיה בכבודו וכשיפטר ישאר הכל לו. הוא אמר²¹ שרצונו שלא יתנו לו [היחידים] שום המתנה ולכן צריך שיתנו מהק"ק בשופע²². וגם שאינו רוצה להיות תחת אנשי המעמד²³ בדבר הנוגע לדין ואמרו שמקבלים שבדבר הנוגע לדין תורה, המעמד לא יוכלו לבא נגדו, ולענין הפרס²⁴ יסיפו לו אך שיהיה כפל הענין ותו לא, והוא אמר שאין פחות מאלף טוקטני. והיו אנשי המעמד נושאים ונותנים, וסוף דבר הסכימו לתת לו האלף טוקאטוני הכל כמו ששאל, ויגידו לו בשמחה והוא השיב שעדיין הוא יחשוב. וביום א' הלך למעמד ואמר להם שחשב שלא אפשר ליה²⁵, והתחילן לחלוק עמו²⁶. והשיב, אם כן מחר אשלח לכל היחידים להודיעם שקבלוני ויום ג' אלך לבקר ושבת אדרוש, ויום א' אלך לומר להם שכבר התחילה מלכותי ואני אומר

18 מטבע עובר לסוחר עד סוף המאה היט שעליו צורת אריה. בירושלם נקרא גרוש.

19 משום שהיו לו קרובים עשירים בעיר, נחשב שם לבן-עיר ולבן-בית. ראה "שפת אמת" לרבי משה חאגיז, אמשטרדם תס"ז, דף כא ע"א, המציין שם, שרק משום שביקש להדפיס את ספרו, קיבל עליו את שליחות פראנקיה, ולא יצא בשליחות הכולל לתורכיה שהייתה חשובה יותר. ראה יערי (ראה הע' 1), עמ' 296.

20 ספר "מעגל טוב השלם", מהדורת אהרן פריימן, ירושלים תרצ"ד, עמ' 157.

21 הרב חזקיה די-סיליה.

22 כדי שלא יהיה תלוי בפרנסתו באנשי הקהילה הפרטיים, אלא יקבל את כל משכורתו רק ממוסדות הקהל וכך לא יהיה תלוי ברצון היחידים.

23 ראשי הקהל ומנהיגי הנבחרים.

24 משכורת.

25 שאינו מקבל את התפקיד.

26 נשאו ונתנו עמו.

ליחדי הק"ק שאינם נזהרים בכמה דברים וישבו מדרכם הרעה. ובתחילה אני אומר לפרנס הראשון שיש לו שתי גויות בבית והוא חשוד עליהם שיוציאם, ואומר לפרנס ב' כך וכך וכן לכלם שאני רוצה להציל נפשי²⁷ והם מוטבעים במצולות טיט היון מעבירות מפורסמות, והוא הדבר אשר שאלתי, שאוכל לעשות דין תורה לזקק ולטהר הקהל מכל עון, ואת הפושעים אוכיחם ואקללם ויאמר השמד. ואני סובר שאז תתחברו כנגדי ויהי הקשר אמיץ לגרשני מן הארץ ומי יודע מה יולד יום ואי יש את לבכם לבער הטומאה מהארץ ותהיו מקימים כל דברי חז"ל על נכון, אז רוח נכון חד"ש בקרבי לזכות למצה רבה זו וגם אוכל לעסוק בתורה כרצוני בשוב והשקט בטח, ומזה יראו וכן יעשו בכמה קהילות קדושות וזכות הרבים תלוי בכם, אך אני רואה שאתם אינכם חפצים בי, כי אם להיות לשם שם²⁸ ולא לשם שמים, ואתם רוצים ללכת בשרירות לבכם מבלי מוחה כלל, ולכן אף שאתם התנדבתם אלף טוקטני לשנה, מכל מקום בענין שאלתי שאוכל לדון דין תורה ולית דימחא בידי, בזה אני רואה שלא ירדתם לסוף דעתי. וכשמוע הפרנסים אמרי קדוש אמרו להרב פר"ח ז"ל הדין עמך, וכיונת אל האמת אשר לא תוכל להיות רב בקהלתנו...²⁹.

אוצר החכמה

בשליחותו זו פעל בעל הפר"ח והצליח להשפיע על הגביר ר' יעקב פירירא מאמשטודם להקציב קרן ליסוד בית-מדרש בירושלם, הוא בית-מדרש "בית יעקב" שהתקיים בירושלים עד ראשית המאה ה-17, והיה מבתי-המדרש החשובים והמבוססים בעיר, בו למדו טובי החכמים.

בשליחותו זו היה הרב גם בקהילות איטליה ואפשר שהיה גם באנגליה³⁰. כן ידוע שהיה בקהילת קארפינטראץ שבצרפת. שם נשתמרה איגרת ששלחו חכמי ירושלים אליו ובה

27 כרב הקהילה שעוונם לא יהיה תלוי בצווארו, אלא הוכיחם על מעלליהם.

28 להיות רב בראש עדתם ולהתפאר שרב חשוב כמוהו עומד בראש הקהילה.

29 הרב חיד"א כותב בהמשך: "ובאמת הנאני מאוד לחזות בנועם דברי הרב פר"ח ואשריו כי לא פנה לכבוד המדומה ועינו רואה בשל אחרים שאינם פורשים מהעבירות וזכה להוכיחם תוכחת מגולה על פניהם זכותו יגן עלינו". ושם בעמ' 56-57 מספר הרב חיד"א סיפור נוסף על הרב פר"ח, שסיפר על אחד מחכמי תוניס, שכאשר יצא לאור הספר "פרי חדש", היה מקשה עליו ו"משתדל להפיל כל מבצרי ארצה", אך לילה אחד חלם על הרב פר"ח והיה מתלונן עליו [בעל הפר"ח], ומאותו היום לא היה רוצה להקשות עליו. ובספרו "שם הגדולים השלם", בערכו (עמ' 55-56), כותב הרב חיד"א: "ושמעתי מפה קדוש כמה ענינים מגדולת הרב פר"ח וכהיום הזה כל חכמי ישראל שותים בצמא את דבריו".

30 בהקדמתו לס' "פרי חדש", מהדורת תנ"ב, הוא כותב שאנשי לונדריש סייעו בהדפסת ספרו, אך לא מציין, אם אכן הגיע לשם.

נאמר: "קול שועת... ירושלים שחוברו לה רעות אין מספר... בשפולי דאומות... אומרים לבח בוזי בתר בוזי... צר לנו המקום נייר ודיו לספוד לצרה ולבכותה, ועל משענת החכם שלוחנו נר"ו באמת נשעננו, יבא חזקיה ויגיד לכם... כל הצרות העוברות עלינו... וירושלם קרתא קדישא... לבו ולמשיסה... צרות הנוגשים והנושים... ללחוץ אותנו בחזקה ממשמר אל משמר מר ממות בענים קשים ומכות נמרצות... צרת המושלים הבאים עלינו חדשים גם ישנים, אשר אנחנו צריכים סך עצום מדי חדש בחדשו... בא באיומים וגזומים עלינו, וכוונתנו רצויה לשום לנו שארית בארץ..."³¹.

בשובו משליחותו עבר דרך מצרים³² והביא עמו את הספר "פרי חדש". אולם בניגוד לקהילות ישראל באירופה, שם התקבל הספר באהדה, במצרים ביקשו החכמים להחרימו³³.

רבי חזקיה די-סילוה - מייסד ישיבת "בית יעקב" פירורא³⁴

בעת שהותו של רב חזקיה באמשטרדם, בשנת התנ"א (1691), הצליח להשפיע על הגביר ר' יעקב פירורא להקדיש קרן שמפירותיה תוקם בירושלם ישיבה בשם "בית יעקב", מיסודה של משפחת פירורא. מאוחר יותר נוסדה ישיבת "בית יעקב" על שם משפחת ויגה.

ר' יעקב פירורא היה בנו של הנדיב ר' אברהם ישראל פירורא שייסד ישיבה בחברון, שנקראה על שמו - "חסד לאברהם". כאשר נפטר ר' אברהם, בשנת התנ"ט (1699), הגדיל ר' יעקב את קרן ישיבת "חסד לאברהם" שנקראה מעתה: "חסד לאברהם ואמת

31 א' יערי (ראה הע' 1), עמ' 298; ד' קויפמן, "מכתבים הנוגעים לקורות ארץ ישראל", בתוך: "ירושלים", א"מ לונץ (עורך), ח"ג (תרמ"ח), עמ' 119-122.

32 רש"י הבלין (ראה הע' 1), עמ' 148, סוף הע' 110, מציין שרבי חזקיה די-סילוה עבר במצרים בדרכו לארץ-ישראל בקיץ התנ"ד (1694).

33 שו"ת "גינת ורדים" לרבי אברהם הלוי, ח"א, יורה דעה, קושטא תע"ז, כלל ג סי' ג. חכמי מצרים ביקשו להחרים את הספר וצירפו אליהם שני חכמים מחברון, ואולם אלה אמרו שלא יקראו בספר במצרים, אך מחוצה לה יעיינו בו. רבי אברהם הלוי, בעל שו"ת "גינת ורדים", הסכים להתיר את החרם. ונראה שהיחסים בין רבי חזקיה ורבי אברהם הלוי היו טובים. ראה "מים חיים" לרבי חזקיה די-סילוה, אמשטרדם ת"ץ, חלק השו"ת סי' יב, וראה רש"י הבלין, "רבי אברהם הלוי מחבר שו"ת גנת ורדים ובני דורו", ירושלים תשמ"ג, עמ' 312-313.

34 ראה א' יערי, "ישיבת פירורא בירושלים ובחברון", בתוך: "ירושלים", ירושלים תשי"ג, עמ' קפה-רב; רש"י הבלין (ראה הע' 1), עמ' 140-151.

ל"עקב". ישיבה זו הייתה חשובה ביותר ליהודי חברון והיא חיזקה את היישוב בעיר האבות.³⁵

בתוקף אישיותו הצליח רבי חזקיהו³⁶ להשפיע על ר' יעקב לייסד קרן גם עבור ישיבה בירושלים. ביום י"ב באלול התנ"א (1691) הפקיד ר' יעקב פירירא את בספי הקרן בסך 20,000 פלורין בידי ראשי קהל הספרדים באמשטרדם, כתב את תקנות היסוד של הישיבה ומינה את רבי חזקיהו לעמוד בראשה. המייסד מסר מיד לרבי חזקיהו את הסכום הדרוש לתשלום שכרם של חכמי הישיבה לשנה הראשונה. כמו כן מסר לו סכום לרכישת ריהוט לישיבה, ספרים וכל יתר צרכיה. רבי חזקיהו השתתף בקביעת תקנות הישיבה ובניסוחן, וניתנו לו סמכויות נרחבות להנהלתה. ביום כ"א באדר התנ"ה (1695) הוגדל סכום הקרן המיועד לישיבה ל-40,000 פלורין, ממנו נשלחו תשלומים לישיבת "בית יעקב" בירושלים ולישיבת "אמת ליעקב" בחברון, שם עמד בראש הישיבה ("חסד לאברהם ואמת ליעקב") ר' אברהם ישראל זאבי.

אחרי פטירתו של רבי חזקיהו הוסיף הנדיב מחלקה נוספת בישיבה והגדיל את סכום התמיכה השנתי לה, וביום כ"ז בתמוז התנ"ז (1696) שוב הגדיל את סכום התמיכה השנתי והעמידו על 374 פייסוס שהם כאלף פלורין, סכום רב ביותר באותן השנים.

ר' יעקב פירירא נפטר בהאג שבהולנד בשנת התס"ז (1707). כל ימיו היה קשור לארץ-ישראל, וגם את ארבעת בניו, שלמה, יהודה, משה ואברהם, ציוה שהם ייהגו מירושלם רק בתנאי שישארו יהודים נאמנים לדתם וישאו נשים יהודיות ואף קרא להם להתעניין במוסדותיו שבארץ-ישראל ולסייע להם.³⁷

ואמנם, ישיבת "בית יעקב" פירירא הייתה אחת הישיבות היציבות, העשירות והחשובות בירושלים והתקיימה עד ראשית המאה ה-20. כמעט כל רבני ירושלים וגדוליה

35 "שפת אמת" לר' משה חאגיז, אמשטרדם תס"ז, רף כו ע"ב; א' יערי (ראה הע' 34), עמ' קפז.

36 רבי חזקיהו היה בקי גם בספרדית, לשונם של בני הקהילה הפורטוגזית-ספרדית באמשטרדם. כמה מקרוביו היו מראשי הקהילה שם, בהם: אברהם מינדיס די-סילוא, אברהם מנחם די-סילוא ויעקב פראנקו די-סילוא. ראה א' יערי (ראה הע' 34), עמ' קפח. ולכן פנו אליו לשמש רב בקהילתם. הרב שהכיר היטב את הקהילה, אנשיה וראשיה, ענה להם את תשובתו, שהפתיעה אותם, ראה לעיל.

37 א' יערי (ראה הע' 34), עמ' קפט.

למדו בישיבה זו שסיפקה להם את הכנסתם באופן שוטף, ובכך אף סייעה רבות לכלכלתה של ירושלם.³⁸

בעת המשבר הגדול בירושלם במחצית הראשונה של המאה ה-11 הייתה זו הישיבה היחידה בעיר.³⁹

אחרי רבי חזקיה עמד בראשה רבי יעקב ב"ר יוסף מולכו, ואחריו נתמנה לעמוד בראשה רבי אברהם יצחקי. הודות להקצבה הנדיבה שניתנה לחכמיה, למדו בה מיטב החכמים, ובראשה עמד בדרך כלל "הראשון לציון", רב עדת הספרדים בירושלם וראש הקהילה היהודית בה.⁴⁰

בשנותיה הראשונות חולקה הישיבה לשני בתי-מדרש: מדרש-גדול ומדרש-קטן. בראשון למד ראש הישיבה עם ארבעה "חכמים" וארבעה "בעלי-תורה", ואילו בשני למד חכם אחד עם תלמידים "מתנדבים", אלה הם צעירים שעדיין לא הגיעו לגיל עשרים והם קיבלו רק תמיכה מיזערית במקרה ההכרח. בקיץ למדו שלוש שעות בבוקר ושלוש שעות אחרי-הצהריים, ובחורף - שעתיים בבוקר ושעתיים אחרי-הצהריים. במדרש הגדול למדו במשך ימות השבוע גמרא עם פירוש רש"י, תוספות ופוסקים בהעמקה רבה ביותר, והשבתות חולקו - אחת לדרוש ואחת לפסק. ה"מתנדבים" הוכנו לפי התור עלידי שמונת תלמידי-החכמים שבישיבה.⁴¹

הרב חיד"א, אחד החכמים שלמדו בה במאה ה-11, מספר על הישיבה:

"וכן בעה"ק [=בעיר הקדש] ירושלים ת"ו [=תבנה ותכונן] לימים ראשונים בישיבת הרב פרי חדש, אבותינו סיפרו לנו שהיו מפלפלים בעומקא ודינא בערב וכן ראיתי שנהגו אחריו ראשי ישיבה הנזכ' הרבנים ז"ל וסיעתם שהיו מפלפלים כפעם בפעם".⁴²

38 ראה פ' גרייבסקי, "זכרון לחובבים הראשונים", כרך ב, ירושלים תשנ"ד, עמ' 63.

39 ראה י' ברנאי, "יהודי ארץ-ישראל במאה ה-11 בחסות פקיד קושטא", ירושלים תשמ"ב, עמ' 234.

40 ראה א' בן יעקב, "ירושלים בין החומות", ירושלים תשל"ז, עמ' 97-101, וכן על-פי מפתח השמות.

41 ראה בן יעקב (ראה הע' 40), עמ' 99; מנחם ויינשטיין, "על חיי הרוח והחברה בירושלים במאה ה-11", בתוך: קובץ "פרקים בתולדות הישוב היהודי בירושלים", ירושלים תשל"ג, עמ' 178-188.

42 הרב חיד"א, "מחזיק ברכה", או"ח, סי' רצ, אות ו, דף סד ע"א; רש"י הבלין (ראה הע' 1), עמ' 151.

בהקדמה לספרו של רבי אברהם יצחקי "זרע אברהם" (אזמיר התצ"ג) כותב רבי יצחק הכהן על רבו רבי חזקיה, על ישיבתו ועל גדולתו בתורה:

1234567

"זכורני שהייתי קטן, ספק בן תשעה למטה מעשרה ראיתי בני עלייה, קהלא קדישא בירושלם... דומין למלאכי השרת ודמות פניהן הוו זהירין כשמש בצהרים... נער הייתי ראיתי את הארץ אספקלריא המאירה בבני חבורה משיבי מלחמה השערה, מאריות גברו... ראש המדברים בכל מקום... הוא רישא דדהבא, היינו תנא דבי חזקיה ובעל הלכות גדולות... כל מקום שהיה רבי נראה בשעה שפותח את פיו דמי פומיה דמר כנחר שאינו פוסק וכמעין המתגבר... לא היו ימים טובים לישראל וישיב ירושלי' כימים ההם, אשר נחו בהם היאודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר... בית מדרשו של שם".

1234567

וכך היה עד לפטירתו של הרב חזקיה.

1234567

ספריו

(א) פרי חדש

1. "ספר פרי חדש הוא חיבור נפלא ונכבד, ראה זה חדש הוא בשמו כן הוא כולו מלא חרושים על כל גדותיו, מתוקים מדבש ונופת צופים אמרותיו, והוא ביאור על חלק יורה דעה יבין שמועה אך קונטרס זה אינו אלא מתחלתו עד הלכות יין נסך והיא מנחת בכורים על שולחן הזהב אשר לפני ה' תמיד טוב פריז למאכל ועלהו לתרופה. חברו ויסדו יסודתו בהררי קדש ישא ה' חד מחכמי יהודאי די בירושלם תוב"ב [=תבנה ותכונן במהרה בימינו] ה"ה [=השם הטוב] כמהר"ר [=כבוד מורנו הרב רבין] חזקיה די סילוה נר"ו [=נטריה רחמנא ופרקיה] וענין הספר ומעשהו ותועליותיו הרבים מבוארים באר היטב בהקדמת המחבר נר"ו... אמשטרדם... [תנ"ב/1692]."

את הספר הדפיס בסיועם של עשירי קהילת יהודי אמשטרדם.

בגב השער המעוט מציאות הסכמותיהם של רבני אמשטרדם, רבי יצחק אבדוה ורבי משה יהודה קלונימוס הכהן.

בהקדמתו לספר כותב רבי חזקיה שעסק בחיבורו "שתי שנים גמורות", בהן המעיט מאד בשינה, כדבריו: "האמן כי כמעט שינה לעיני לא נסתי, ומעפעפי תנומה נדדתי וטעם

שינה לא טעמתי, אך בעומקה של הלכה לנתי, ובביתי ובחומותי לילות כימים שמתני...".

הרב חזקיה

על שיטת חיבורו כותב הרב שדן ביגיעה רבה בספריהם של הראשונים שקדמו לו, ואולם לא קיבל את כל דבריהם ונלחם במלחמתה של תורה לברר ולהבין כל עניין לעומקו, ואף לא נמנע מלחלוק על גדולי הפסיקה שקדמו לו, כמון רבנו יוסף קארו ורבי משה אישור'לס (רמ"א), כדבריו:

הרב חזקיה

"וגם על האחרונים הרב המובהק מהרי"ק [=מורנו הרב יוסף קארו] והרב מהרמ"א [=מורנו הרב משה אישור'לס] עליהם יד הניפוח והשגות נכבדות עליהם השגתי, ובמקום שהביאו שני סברות ולא הכריעו אני בס"ד [=בסיעתא דשמיא] הכרעתי..."

הרב חזקיה

והרב ממשיך ומציין שמגמתו לא הייתה לנתן את הבניין שבנו ראשונים "אשר המה היו תמיד לנו לעינים... הם המה אשר עיון התלמוד הורנו ולמדנו... ובדרכי אמיתה של תורה הדריכונו... [והלא]... מה ידעתי ולא ידעו הם ומה נבין ולא עמם הוא, והלא כל רז לא אנס' להו... אך כונתי רצויה, קמי שמיא גליא, שכונתי היתה להעיר ולעורר לב המעינים, במה שיש מן הקושי בדברי הראשונים...", הרב חזקיה

הרב חזקיה

עוד מציין הרב שם שהתלבט, האם בכלל להדפיס את החיבור, מאחר שרצה לחדש ולתקן בו את הדרוש תיקון בבירור יסודי ועמוק יותר, ורק "משום עת לעשות לה' הדפסתי, שאם לא עכשיו אימתי...", ולכן הוא פונה אל המעינים שלא יסמכו על פסיקותיו, מסקנותיו ושיקול דעתו אלא "עד אשר בדעתם הרחבה יבררו וילבנו הדברים... ואם יסכימו לדברי אף אהיה סניף לסברתם..."

את כתיבת הקדמתו לחיבור סיים אי שם בשנת התנ"א (1691), והחיבור נמסר לבית-הדפוס בר"ח אדר [ב?] באותה השנה. מלאכת-הדפוס נשלמה בחדש תשרי התנ"ב (1691). בסופו נוספו קונטרס השגותיו על שו"ת "שער אפרים" וספר "בית הלל" על שולחן ערוך יורה דעה ואבן העזר. שמו של החיבור "פרי חדש", העוסק בפירושים וחידושים להלכות איסור והיתר שב"יורה דעה", ניתן לו על-ידי הרב המחבר "יען כשמו כן הוא כולו מלא חדושים אשר מלאתי, וכל הרואה אותו יאמר ראה כי זה חדש הוא מחדושין שהבאתי..."

[אוצר החכמה]

את חיבורו זה ליורה דעה כתב והדפיס לפני חיבורו על אורח חיים, ראה להלן, אף-על-פי שב"שולחן ערוך" בא חלק אורח חיים בראשונה, ייתכן שמשום שבהיותו בירושלים שימש כמורה הוראה ופסק הלכה למעשה. כדבריו: "אמנם אח"כ חלק זה שלי"ד [=יורה דעה] להלכה למעשה הוזקקתי".

[אוצר החכמה]

2. חלקו השני של ה"פרי חדש" יצא לאור על-ידי בנו של רבי חזקיה, רבי דוד די-סילוא:

ספר פרי חדש הוא... ביאור על הלכות ראש חדש, פסח, יום טוב, מגילה... גם על קצת הלכות גיטין⁴³ מא"ה ולשונות הרמב"ם ומפרשיו מספר המדע... נלקטו מתוך חיבורי... חזקיה די סילוא... אשר הובאו לאור הדפוס על ידי... דוד די סילוא... אמשטרדם...

[אוצר החכמה]

תס"ך⁴⁴

[אוצר החכמה]

בראש ספר זה נדפסו הסכמותיהם של רבני ירושלים, רבני אמשטרדם ורבה של פרנקפורט דמיין.

הרב חיד"א מציין ב"שם הגדולים" בערכו⁴⁵: "חיבר ס' הנחמד והנורא פרי חדש ג' חלקים...", ודהיינו שלושת חלקי הספר הנמצאים כאן לפנינו, שהם למעשה אחד, והם נסובים על אורח חיים, יורה דעה ואבן העזר.

גם חכמי ירושלים בהסכמתם לספר במהדורה זו עומדים על כך.

מכל מקום, חלק זה החל המחבר לכתוב או לערוך להדפסה לא לפני שנת התנ"ד (1694), שהרי בסי' תרח לחלק אורח חיים, הלכות ראש חדש, הוא מציין את מחזורי השנים ומתחיל ממחזור רפ"ח שנת התנ"ד (1694)⁴⁶. אך ייתכן שבנו, רבי דוד, שהדפיס את הספר בשנת התס"ו (1706), ציין שם את מחזור רפ"ח והזכיר לראשונה את שנת התנ"ד (1694), השנה הראשונה במחזור.

3. ספר פרי חדש אשר יצא מן הארץ אר"ש זבת חלב ודבש והוא חיבור נפלא ונחמד על השלחן ערוך מלא חידושים על כל גדותיו על הלכות תפילה נשיאות כפים וקריאת

43 בחלק אבן העזר נקרא חיבורו בשם: "עץ פרי, עושה פרי, מאמר השכל על הלכות גיטין". ראה בשער של חלק אבן העזר של שלחן ערוך.

44 על נסיעותיו של רבי דוד די-סילוא לחו"ל להדפסת הספרים ראה להלן.

45 מהדורת ירושלים תשל"ט, עמ' 55.

46 "פרי חדש", אמשטרדם תס"ו, דף ה ע"א.

ספר תורה ועל הלכות ראש השנה ויום הכיפורים וחנוכה ולקוטי אורח חיים ויורה דעה... אשר חיבר הרב הגאון... חזקיה די סילוה זצוק"ל ואפרין נמטייה לברא כרעא דאבה בן יכבד אב... החכם השלם והכולל כמהר"ר דוד די סילוה יצ"ו באמשטרדם... [ת"ץ 1730] ⁴⁷.

ההסכמות לספר הן אותן ההסכמות שנדפסו בספר "מים חיים" שנדפס באמשטרדם בשנה הדיא. גם "הקדמת בן הרב המחבר" זהה להקדמה לספר "מים חיים".

"פרי חדש" – הפירוש

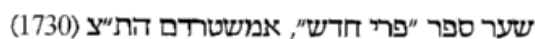
בהסכמה למהדורה חדשה של "פרי חדש" נאמר "שגדולי עולם חרדו מעצם גדולתו בתורתנו הקדושה וגודל כחו בפסק ההלכה, וכידוע ונראה מביאור הגר"א שלא זו מחבבו ומביאו הרבה בספרו, וכל יושבי על מדין, פוסקי ומורי הוראות וגדולי הוראה מסתמכים רבות על פסקיו וביאוריו המאירים והעמוקים בנבכי הסוגיות, הראשונים וגדולי הפוסקים בשו"ע ונושאי כליו והרבות דברים בזה אך למותר...", ובהמשך מצוין שם, כי ספר זה חשוב ביותר "ללומדי הלכות אסור והיתר ולמורי הוראה, באשר בספר זה נפרס כשמלה כל הסוגיות והענינים העמוקים הטעונים בירור, ומתבארים ומאירים כעצם השמים לטוהר..." ⁴⁸.

לא כל חלקי ה"שלחן ערוך" מבוארים ב"פרי חדש", כאמור ⁴⁹. חלק מן הפירוש חסר, חלק אחר מופיע תחת השם "לקוטי פרי חדש", ונראה שחלק ניכר כלל לא נכתב. בפירושו מביא הרב ב"פרי חדש" את יסודות הדברים מן המשנה והתלמוד, דרך ראשונים ואחרונים עד לתקופתו, לרבות מנהגי ירושלם ומנהגים שונים, וגם משתמש

⁴⁷ מהדורות נוספות של "פרי חדש" ראה: בספרו של רבנו חיים בן עטר, "פרות גינוסר", אמשטרדם תק"ב. החל בשנת תק"ג (1743) נדפס בתוך ה"שלחן ערוך" למרן רבי יוסף קארו. מהדורות שבהן נדפס ה"פרי חדש" על שלחן ערוך ללא מפרשים נוספים הן זלקווא תקט"ו; קארלסרוה תקי"ז; פיורדא תקכ"ט; פרג תקע"ה; סדילקאב תקצ"ה. באשר להשגות על פירושו של ה"פרי חדש", ראה רבי חנניה קאזיס, "קונטרס חק לישראל", ליוורנו ת"ק (1740), ובדפוס-צילום ירושלים תש"ל.

⁴⁸ הרב חיים פינחס שיינברג שליט"א, ראש ישיבת "תורה אור" בירושלם ומורה הוראה בה, חלק יורה דעה, סי' א-קכב, ירושלים תשנ"ה.

⁴⁹ ראה לעיל את שלושת חלקי "פרי חדש" שנדפסו בין השנים התנ"ב (1692) – הת"ץ (1730), שם מצוינים הנושאים שעליהם כתב.

מן המצוץ הרחב של הפירושים המוזכרים ב"פרי חדש" נראה שרבי חזקיה עמל לברר את השיטות והמנהגים מכל ספר שהגיע לידי.

יש שסוברים, כי מקומו של ה"פרי חדש" מיד אחרי גושאי כליו הראשונים של ה"שולחן ערוך", היינו "שפתי-כהן", "טורי זהב", "מגן אברהם", "בית שמואל", "חלקת מחוקק" והסמ"ע⁵¹. ודאי שמיוחד היה בבקאות ובחריפותו היתירה, וכבר חכמי הדורות הסמוכים לו מציינים זאת התפרסם בזכות תקיפותו בענייני הלכה⁵², ובשל תכונתו להעביר במשפט הביקורת את דעותיהם של ראשונים ואחרונים, ולעיתים לא-רחוקות אף לחלוק עליהם. את אופי גדולתו ותקיפותו בהלכה הישוו ליחסו של ראב"ד לרמב"ם ושל מהרש"ל לש"ך.

המחלוקת על אודות ה"פרי חדש" והתקבלותו להלכה

באירופה התקבל הספר באהדה רבה. ואולם בדרך שובו לירושלם עבר הרב במצרים (קיץ התנ"ד/1694), שם עיינו החכמים בספרו, ומשאו שהרב חולק על גדולי הרבנים, יצאו נגדו בחריפות רבה, מאחר ש"לפי דעתם לא חלק בספרו את הכבוד הראוי לגדולי הראשונים וחלק עליהם, וגם דבר בספרו נגד הגאונים ההם כדבר איש אל רעהו..."⁵³.

דנו את הספר לגניזה, אספו את העותקים שנמצאו במצרים וגזרו והחרימו שאין ללמוד בהם. באותה העת שהו שם שני חכמים מחברון אשר הצטרפו לחרם, אך אמרו שמחוץ למצרים יעיינו בספר. ואולם מאוחר יותר התיר רבי אברהם הלוי, בעל שו"ת "גינת ורדים", את החרם, וגם במצרים עסקו בתורתו של ה"פרי חדש"⁵⁴. וכבר בדור אחרי זה שביקש להחרים את הספר, נתקבל לרב במצרים תלמידו של הרב "פרי חדש", רבי שלמה אלגאזי, ששימש שם רב כארבעים-וחמש שנה, וכל הוראותיו היו על דעת רבו, בעל ה"פרי חדש"⁵⁵.

51 רש"י הבלין (ראה הע' 33), עמ' 301. וראה דבריו של א"ל פרומקין (ראה הע' 1), עמ' 91-92.

52 וראה לעיל הסיפור על רצון ראשי קהילת אמשטרדם למנותו רב לקהילתם.

53 א"ל פרומקין וא' ריבלין (ראה הע' 1), עמ' 94. וראה לעיל דבריו בהקדמתו לספרו, שם הוא מציין שהוא חולק על הקודמים לו ומתנצל בכך שהוא נלחם מלחמתה של תורה.

54 ראה שו"ת "גינת ורדים" לרבי אברהם הלוי, קושטא תע"ז, חלק יורה דעה, כלל ג סי' ג.

55 הרב חיד"א, "שם הגדולים", עמ' 55, אות ח סי' ג. וראה עוד שם, "מערכת ספרים", אות פ סי' קלז.

אך לא רק במצרים עורר הספר חילוקי-דעות חריפים בין חכמי ההלכה, ותמיד בגלל חריפות ביטוי נגד החכמים שחלק עליהם, ובגלל עצמאותו הרבה בפסיקת הדין. בין היוצאים כנגדו היה גם רבנו חיים בן עטר אשר בספרו "פרי תואר" חולק לעיתים קרובות על פסקי ה"פרי חדש"⁵⁶.

והנה כשם שנמצאו בין גדולי החכמים חולקים על הספר, כך נמצאו גדולים אחרים שהגנו על רבי חזקיה ועל ספרו, ביניהם רבי דוד פארו, בעל ספר "מזמור לדוד"⁵⁷, רבי יונה נבון, רבו של הרב חיד"א, בעל ספר "פרי מפרי"⁵⁸.

במשך הזמן התקבל ה"פרי חדש" כאחד הפוסקים המובהקים, ו"כהיום הזה כל חכמי ישראל שותים בצמא את דבריו"⁵⁹, "וכל גדולי פולין ואשכנז כמו הגאון שר התורה 'הכרתי והפלתי'⁶⁰ והגאון בעל 'פרי מגדים'⁶¹ ושאר מחברים לא נטו מדבריו ימין ושמאל, גם מרן רבינו הגר"א ז"ל הוקיר את תורתו מאד, וקני שער יספרו שהיה מחשיב שכלו הבהיר וערך גדלו כערך רבנו בעל הש"ך ז"ל"⁶².

(ב) ספר מים חיים והוא שטה על ים התלמוד על רש"י ותוספות והרא"ש, ועל המשניות של ר"ע [=רבי עקיבא] ועל רב מאריקא ועוד חידושים ופי' [רוש] על ד' [מתוך י"ד] חלקים של הרמב"ם וקונטרס של שאלות ותשובות אשר הוציא לאור תעלומה זאת התורה זכה וברך הרב הגאון כמהו"ר חזקיה די סילוה זצוק"ל בעל המחבר פרי חדש ובו יראה

הדפוס

56 ספרו של רבי חיים בן עטר, "פרות גנוסר", אמשטרדם תק"ב, כולל שני חיבורים: "פרי חדש" לרבי חזקיה די-סילוה וסמוך לו "פרי תואר" שבו רחב"ע חולק על "פרי חדש". הרב חיד"א מעיד בספרו "שם הגדולים" שהיה נוכח בעת שמורו ורבו, רבנו חיים בן עטר, בעל "פרי תאר", עלה להשתטח על ציונו הק' של בעל ה"פרי חדש". הוא השתזה רגעים אחדים ליד הציון, מספר הרב חיד"א, וכפי הנראה התכוון לפייס את בעל ה"פרי חדש" על שחלק עליו, באשר כל כוונתו הייתה להצדיק את רבותינו הראשונים שעליהם חלק בעל ה"פרי חדש". מכל מקום, "אור החיים" הקדוש נטמן סמוך מאד למקום ציונו של בעל ה"פרי חדש", בהר הזיתים. ספר נוסף הבא להשיג על ה"פרי חדש" הוא "קונטרס חק לישראל" לר' חנניה קאזיס, ליוורנו ת"ק. מהדורה נוספת - ירושלים תש"ל.

57 ליוורנו, תקע"ח וירושלים תשנ"ב.

58 ראה בתוך ספרו "נחפה בכסף", ירושלים תר"ג; קושטא תק"ח; ירושלים תשנ"ח ועוד.

59 הרב חיד"א, "שם הגדולים", עמ' 55, אות ח סי' ג.

60 רבי יהונתן אייבשיץ.

61 רבי יוסף תאומים.

62 א"ל פרומקין וא' ריבלין (ראה הע' 1), עמ' 95.

רבי חזקיה ב"ר דוד די-סילוה, בעל "פרי חדש"

הרואה גודל חריפותו ובקיאותו... והובא לבית הדפוס ע"י בנו החכם השלם והכולל
במהור"ר דוד די סילזה יצ"ו באמשטרדם... [ת"ץ/1730].

שער ספר "מים חיים", אמשטרדם הת"צ (1730)

בראש הספר הסכמותיהם של הרב אברהם יצחקי מירושלים, רבה של חברון הרב ישראל זאבי והסכמותיהם של רבני אמשטרדם - הספרדים והאשכנזים.

אוצר החכמה

כוננים

בינה ודעת

להבחין בין יום ובין לילה
(זהו קונטרס רבי שמשא)

מחבר המופלא

במחבר'ר חזק' די סילוא צוק'ל בעל פרי חדש
וגדול המוכה את הרבים להדפיסה הוא הגביר המרופם ברום המעלות
ח"ק צדקה וחסד ומרבה להטיב במחבר'ר שמואל הלוי גינת
ישקרו וזכות הרב הגדול המחבר זלתי' יגן עליו וחי לעולם שבע
רצון וסלא ברסת חי אכילה (עכ"ל בדפוס הראשון).

וגלויה לספר בינה ודעת בהוצאת הדפוס קונטרס

נהר פרת

(זהו קונטרס בין השמשות)

על שם נהר פ' ר"ת לכל הפוס' המובאים בחיבור הזה וסכום
הפוסקים המסכימים לפי ר"ת ז"ל בסוגי' דביה"ש המה לערך
שבעים וחמשת יעמוד לנו להושיע כבלל ישראל ככ"ט א"ס.

עזריאל בירנבאך — רישא	} נדפס בהוצאת:	משה אהרן הלברשטאם — רישא
יונה באראן — יאסלא		יונה באראן — יאסלא

—*—

קראתא שנת תרפ"ז.

בדפוסו המשובח של מ. לענקאוויטש בקראקא, רחוב טיווערסקא 4

Bina W'daat

Nakładem wydawcy: Rabina Ch. Halberstama, Rzeszów. — 1927.
Drukarnia M. Lenkowieza w Krakowie. Meiselsa 4. — Tel. 2096.

שער קונטרס "בינה ודעת", קראקא התרפ"ז (1927)

את הספר הוציא לאור בנו, רבי דוד די-סילוח, אשר עבר על כתבי אביו ומיינם. חלק אחד הוציא לאור כפסקי הלכה, הוא המשך לספר "פרי חדש" שהוציא רבי חזקיה בעודו בחיים, והחלק השני הוא "שטה על ים התלמוד וביאורים חידושים ופי' על ארבעה חלקים של הרמב"ם וקונטרס קטן משאלות ותשובות וקריתי אותו מים חיים... והוא קטן הכמות ורב האיכות..."⁶³.

בחלק השאלות ותשובות ישנן י"ג שאלות ותשובות בד' חלקי שו"ע ושני עניינים נוספים מאת הרב המג"ן בדבר "דיבור תוספות... במסכת ראש השנה", ו"דיבור תוספת ממסכת חגיגה" שנשאל הרב מאת הרב מוהר"י הכהן.

(ג) קונטרס על זמן בין השמשות, נדפס בסוף ספר "שמן למאור" לגיסו של רבי חזקיה די סילוח, רבי עזרא מלכי בן הרב רפאל מדכי מלכי, קושטאנדינא תקט"ו⁶⁴, הנקרא: "קונטרס בינה ודעת להבחין בין יום ובין לילה".

זהו קונטרס קצר, בן חמישה דפי פוליו (2).

(ד) שאר כתביו

הרב חיד"א⁶⁵ כתב שרבי חזקיה "כתב שטות בתלמוד ע"ד [=על דרך] האמת [=הסוד] ההקדמות האר"י זצ"ל וצוה לגנוזם, וכאשר נגנזו אגב טרדייהו גם אשור"ר נלוה עמם בר"ח הלכות שבת נגנזו עם כתיבותיו ע"ד האמת", כלומר הרב עסקי-כתב גם בחכמת הקבלה, ואגב גניזתם של כתבים אלה אף נגנזו חלקים של ספרו "פרי חדש" על הלכות שבת.

עוד נותרו מבעל ה"פרי חדש" דרושים על התורה וחידושים בתלמוד - בכתב-יד⁶⁶.

⁶³ ראה בהקדמת בן הרב המחבר לספר. בהמשך הקדמתו הוא מודה לגבירים באמשטרדם שסייעו לו בהדפסה. את כתיבת הקדמתו סיים בשנת הת"ץ (1730), שנת הוצאת הספר לאור.

⁶⁴ נדפס שוב בסופו של ספר "מים חיים השלם" להרב בעל "פרי חדש" [ירושלים?], חסר שנת דפוס, על-פי קטלוג בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים. הספר נדפס מחדש בשנת תשמ"ה מדפוס-צילום מהדורת אמשטרדם ת"ץ.

⁶⁵ "שם הגדולים", מהדורת ירושלים תשל"ט, עמ' 55.

⁶⁶ מ"ד גאון (ראה הע' 1), עמ' 482.

פטירתו

רבי חזקיה די-סילוה שב לירושלם משליחותו בקיץ התנ"ד (1694). אז ייסד את ישיבת "בית יעקב פיירא", ואולם זמן קצר אחר-כך, בסוף שנת התנ"ה (1695) או בראשית שנת התנ"ו (1696), נתבקש לישיבה של מעלה.

רבי חזקיה נטמן במעלה הר הזיתים, ממעל ל"קבר זכריה". סמוך לו מצוי ציונו של רבנו חיים בן עטר, בעל "אור החיים" הק'.

על מצבתו לא חרות שום תואר מן התארים הראויים לו לפי גודלו ורום מעלתו, אלא רק "זה קבר של הרב חזקיה די-סילוה", ונראה שצויה כך מגודל ענוותנותו. הרב שנלחם מלחמתה של תורה בעוז, לגבי עצמו נהג בענוה יתירה.

סמוך אליו טמונה אלמנתו, הרבנית חנה, ועל ציונה חרות: "זה קבר חנה אלמנת הרב חזקיה די סילוה, תמ"כ [=תהא מנוחתה כבוד]"⁶⁷.

בנו – רבי דוד די-סילוה

בנו, רבי דוד די-סילוה, אשר הוציא לאור את ספרו של אביו "מים חיים", כותב בהקדמתו לספר זה על אביו:

"אך לבי מאד מחליש ותודנה עיני דמעות שליש כי בקוצר ימים יגע בתורה כתלמיד ותיק בן מאה שנה... ולשער הארבעים לא הגיע... מכירו לא הייתי ולשאוב מבארו באר מים חיים לא זכיתי, כי צעיר לימים הייתי וזאת נחמתי בעניי כי ברא מזכה אבא זכיתי להוציא לאור תעלומה זה כמו שנ' [ועשרים שנה והדפסתי על קצה א"ח [=אורח חיים] הלכות ר"ח [=ראש חודש] פסח י"ט [=יום טוב] ומגילה ואיזה לשונות הרמב"ם אשר מצאתי למקצועות המשכן זעיר שם זעיר שם...".

רבי דוד יצא פעמיים לחו"ל כדי להוציא לאור את ספרי אביו. בפעם הראשונה יצא בשנת התס"ה (1705). נסיעה זו הייתה לאיטליה, אנגליה והולנד. בשנת התס"ו (1706) הביא לדפוס, באמשטרדם, את ספרו של אביו "פרי חדש" אורח חיים (הלכות ראש-חודש, פסח, יום טוב, מגילה) והלכות גיטין.

⁶⁷ א"ל פרומקין וא' ריבלין (ראה הע' 1), עמ' 95; רש"ז הבלין (ראה הע' 1), עמ' 149.

בהקדמתו הוא מספר על נסיעתו זו ועל ההרפתקאות שעברו עליו ועל מפגשו עם שוודיים:

"ויהי בדרך, דרך אניה בלב ים, קמו עלי זדים ועריצים בקשו נפשי לשלול שלל ולחלק בז, נשאו את רידי מעלי וימששו את כל כלי, ובחסד אלוה... נדבה רוחם, רוח עתים, להחזיר לי את... חיבורו של אבא מארי".

באמשטרדם זכה לסיוע והדפיס שם את ספרו של אביו, כאמור. מקצת מן הגבירים שפגש, הכירו את אביו ששהה שם בין השנים הת"ץ-התנ"ב (1690-1692).

בפעם השנייה יצא מירושלם בשנת התפ"ה (1725). בנסיעתו זו עבר בתורכיה, איטליה והולנד והדפיס באמשטרדם בשנת הת"ץ (1730) את ספרו של אביו "פרי חדש" על הלכות ברכת השחר, קריאת שמע, תפילה, נשיאת כפים, ראש השנה, יום כיפור וחנוכה. כמו כן הדפיס באותה השנה את הספר "מים חיים", חידושי הש"ס וש"ת של אביו.

בהקדמתו לחלק זה של ספר "פרי חדש" הוא מספר: "ורבות רעות הגיעוני... מילדי הזמן בוגד ויוקר השערים אשר נפל... בעיר ירושלים... וצרה צרה כפולה... בסבלי תולאים ויסורים... ויצאתי ממחיצתי... ובאתי עד ליגורנה [=ליורנן]... ומשם הלכתי ממקום למקום...".

מסופר עליו על רבי דוד די-סילוח שמלבד היותו חכם גדול שהותיר אחריו כתבי-יד רבים, בהם חידושי תורה בהלכה ובמדרשי חז"ל, גם היה רופא מובהק, ואצל נכדיו שבירושלם ראו את ספרו "פרי הדס" העוסק בחכמת הרפואה, "ושם העתק מכתיבת הרופאים הקדמים אליו עם הרבה בחינות מנסיונותיו"⁶⁸.

רבי דוד היה בעל משפחה גדולה, בנים ובנות, כפי שהוא מספר בהקדמתו לספר "מים חיים": "וצרתי צרה כפולה כי אני מטופל בבנים ובנות אשר חנני אלקים ועוללים שאלו לחם, פסת פת, פת חרבה לקיום הנפש וקצור קצרה ידי כי את אשר היה לפני חלף הלך לי הן להחיות ילידי ביתי... חזו אף זו כי יש לי בנות והגיעו לפרקן, פרק הכונס ואין כל מהומה בידי לתת להן כפי הכבוד וכמשפט הבנות..."⁶⁹.

⁶⁸ א"ל פרומקין (ראה הע' 1), עמ' 106-107.

⁶⁹ ראה הקדמת בן הרב המחבר לספר "מים חיים".

משליחות ההדפסה שב רבי דוד לירושלים ונלב"ע בה בשנת התק"א (1741). הספידוהו רבי יעקב אלגאזי, וההספד נדפס בספרו "שמע יעקב".

הדפסה
הדפסה

מתלמידיו

רבי שלמה ב"ר אברהם אלגאזי⁷⁰

הדפסה

נולד בירושלים, נכדו של רבי שלמה ב"ר אברהם אלגאזי. הרב חיד"א, שהיה בן זמנו, קוראו "חסיד, מופת דורנו". שימש בירושלים דיין בזמן רבנותו של רבי אברהם יצחקי, ושימש רב במצרים במשך ארבעים וחמש שנה. את רוב הכנסתו חילק לעניים צנועים ולתלמידי-חכמים ועסק בהעברת כספי תרומות לארץ ישראל⁷¹.

חיבוריו נותרו בכתב-יד והם "שאלות ותשובות" וחיבור על לשונותיו של רמב"ם.

רבי שלמה אלגאזי היה אחי אמו של רבי חיים אבולעפיה, מחדש היישוב העברי בטבריה בשנת התק"ב (1742). במצרים הפיץ את תורת רבו על-פי ספרו "פרי חדש", על אף שספר זה הוחרם במצרים סמוך לאחר הוצאתו לאור (התנ"ב/1692). בספר "עין משפט" לרבי ידידיה טרייפקה, חלק חושן משפט סי' י מצוין שמו, משמע שבשנת התקכ"א (1761) עוד היה בחיים.

רבי יצחק הכהן ב"ר יהודה רפפורט

בעל ספר "בתי כהונה". נולד בירושלים בשנת התמ"ה (1685) לערך⁷² לאביו רבי יהודה, שעלה לירושלים מלובלין. למד בישיבת "בית יעקב" אצל רבי חזקיה די-סילוה ואצל רבי

⁷⁰ ראה מ"ד גאון (ראה הע' 1), עמ' 45; הרב חיד"א, "שם הגדולים", אות ש סי' כד; א"ל פרומקין וא' ריבלין, "תולדות חכמי ירושלים" ח"ג, ירושלים תרפ"ח-תרפ"ט, עמ' 24-25. מ"ד גאון כותב שם שגולד בשנת הת"ע (1710), ואולם אין זה ייתכן, שהרי רבו, ה"פרי חדש", נלב"ע בשנת התנ"ה (1695).

⁷¹ י' ברנאי (ראה הע' 39), עמ' 110.

⁷² בהקדמתו לספר "זרע אברהם" (ראה למעלה, עמ' 100) כותב רבי יצחק הכהן: "זכורני כשהייתי קטן, ספק בן תשעה ולמטה מעשרה, ראיתי בני עליה, ועליהם רב נהוראי המאיר עיני חכמים... מגלגל חמה מנרתיקה, מר ניהו רבה, הרב הגדול, מבצר עז ומגדל, מורי ורבי בעל 'פרי חדש'...". נראה מכאן שמדובר בתקופת רבנותו של רבי חזקיה בראש מדרש "בית יעקב" פירירא, ונראה שמדובר בשנים התנ"ד-תנ"ו (1694-1696). לאחר ששב משליחותו וסמוך לפטירתו. שהרי קודם לנסיעתו לא עמד בראש בית-מדרש, כי אז עמד בראש מדרש "בית

אברהם יצחקי. בגיל צעיר יצא בשליחות כוללות צפת לתורכיה לשליחות שנמשכה ארבע שנים. בגמר שליחותו נקרא לשמש רבה של קהילת יהודי איזמיר, תפקיד שאותו מילא משנת התע"ד (1714) עד התק"ט (1749), עת שב לירושלם. בשנת התצ"ו (1736) הדפיס באיזמיר את ספר תשובותיו "בתי כהונה", שם הוא גם מספר על הנסיבות שהביאוהו לאיזמיר, ובמיוחד על מצבה הקשה של הקהילה בירושלם. בהיותו באיזמיר סייע לשלוחי ארץ-ישראל, וגם הביא לדפוס את קובץ תשובותיו של מורו ורבו רבי אברהם יצחקי, "זרע אברהם" (איזמיר התצ"ב-תצ"ג/1732-1733).

עם שובו לירושלם בשנת התק"ט התקבל בה לרב ראשי. מוצאו האשכנזי לא הפריע לציבור הן באיזמיר הן בירושלם, ובשני המקומות מינהו לרב של קהילות הספרדים. נפטר בירושלם ביז בתמוז התקט"ו (1755). הרב חיד"א מספר שרבי יצחק הכהן היה רבו והירבה לספר לו על הרב "פרי חדש" ועל גדולתו של הלה בתורה.⁷³

הדפסה

הדפסה

אוצר החכמה

יעקב ויגה" רבי משה גלאנטי, רבה של ירושלם. נראה אפוא שרבי יצחק הכהן נולד בשנת התמ"ה לערך (1685). כמו כן הוא מזכיר את רבו בעניין מנהג הריקוד עם אבוקות בשמחת-תורה, שראה את בעל ה"פרי חדש" רוקד כך בירושלם, ראה ספרו "בתי כהונה", ח"א, סי' יח.

⁷³ ראה א' יערי (ראה הע' 1) עמ' 423-425; מ"ד גאון (ראה הע' 1), עמ' 301-302; א"ל פרומקין וא' ריבלין (ראה הע' 1) עמ' 92. הרב חיד"א, "שם הגדולים", בערך רבי חזקיה די סילוה.

נספח

ממנהגי ירושלם המיוסדים על ספר "פרי חדש"

* פרשת האזינו שמחלקין פרשיותיה הזי"ו ל"ך מנהגינו להקפיד לקרא בסדר הזה גם במנחה של שבת וב' זה' [=ובימים שני וחמישי]¹.

* המנהג שהלוי קורא כל פרשת העגל עד לא ימיש מתוך האהל, והטעם דאמרינן בפ' [רשה] שם שעירי ידה"כ [=יום הכיפורים], שבטו של לוי לא עבד ע"ז [=עבודה זרה]. וגם נהגים שקורין בקול נמוך, מן ויתן משה ככלותו עד ויחל משה, ומשם ואילך חוזר וקורא בקול רם, עד ויפן וירד משה מן ההר. ומשם ואילך חוזר וקורא בקול נמוך עד ומשה יקח את האהל, ומשם ואילך קורא בקול רם, וגם בפ' [רשת] בהעלותך נהגים לקרות מן ויהי העם כמתאננים עד והמן כזרע גד הוא, והטעם לראות שהם מתחרטים².

* נהגו פה ירושלים תוב"ב שביום ערב ר"ח מאריכין בתפלות ובתחנונים על אורך גלותינו ואח"כ מתקבצים יחידי סגולה בבתי הכנסיות ובבתי מדרשות וקורין קודם חצות פרשת "ויקרא אל משה" כולה, ופ' [רשת] "צו את אהרן" עד "להקריב את קרבניהם במדבר סיני" ובישעיהו סי' ב' מן "נכון יהיה" עד "ולא ילמדו עוד מלחמה" ובסי' יא מן "ויצא חוטר מגזע ישי" עד "כי גדול בקרבך קדוש ישראל..." ואח"כ לומדים מסכת אבות ומסכת מדות ומסכת תמיד וס' אמ"ת [=איוב, משלי, תהלים] ואחר חצות קורין כל ס' תהלים ובין ספר לספר מאריכין בתחנונים ואח"כ לומדים בספר "ראשית חכמה"³ עד שיתקבצו הקהל להתפלל תפלת מנחה...⁴.

* בשמחת תורה נהגו לרקוד סביב ספר התורה עם אבוקות של אש⁵.

* המנהג הפשוט בירושלים תובב"א לומר בברכות השחר ברכת הנותן ליעף כח⁶.

1 "פרי חדש" (פר"ח) סי' תרח; "מזבח אדמה", דף ד ע"א. וראה "שער המפקד", מנהגי עיקות ירושלים לרב צוף דב"ש (רבי דוד בן שמעון), ועליו הגהות בנו ר' רפאל אהרן בן שמעון, רבה של מצרים, נא אמון התרס"ח (ד"צ ירושלים תשמ"ז), דף כו ע"ב סי' יא.

2 "פר"ח", הלכות ר"ח סי' תכח; "שער המפקד", דף כו ע"ב סי' יג.

3 רבי אליהו די-וידש. ראה עליו בכרך הראשון של ספר זה.

4 "פר"ח", חלק או"ח, סי' תיז.

5 כך מספר רבי יצחק הכהן, בעל "בתי כהונה", ח"א, סי' יח (תלמידו של בעל פר"ח).

6 "פר"ח", מ"ח, סי' מו; "שער המפקד", דף לה ע"ב סי' א.

- * בעניין אמירה לגוי במקום מצוה, המנהג להקל בשבות דשבות במקום מצוה כדעת הרמב"ם וכמו שסתם מרן בשלחן ערוך סי' ש"ז סעיף ה, בסימן תקפ"ו.⁷
- * מנהג ירושלים ת"ו לברך ברכת הלבנה במוצאי ט' באב דלא כסברת מורם (הרמ"א)⁸ והלבוש⁹ סי' תכ"ו¹⁰.
- * נהגין להקל בכלי זכוכית כסברת מרן דאינן בולעים כלל ובשטיפה בעלמא סגי להו¹¹.
- * בתי כנסיות ובמ"ד [=ובתי מדרשות] נהוג שמכבדין אותם ביום י"ג ואין בודקין אותם כליל י"ד. וכתב ה"פרי חדש" שאינם עושים כראוי¹².
- * מזמור לתודה בע"פ [=בערב פסח] המנהג לאומרו וכן כתב הפר"ח, וכן בערב יוה"כ [=יום הכיפורים]¹³.
- * ירושלים הוא מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בערב פסח, כיון דליקוטאי נינהו ומתקבצים שם אף ממקום שנהגו איסור, כך כתב הפר"ח בשם התוספות, וכן ראוי לנהוג בכל חומרי המנהגים¹⁴.
- * מנהגינו לבשל בפסח בשמן זית דווקא¹⁵.
- * קטניות, אין מנהגינו לאסור רק האורז לבד, ששנה אחת אחר נבדק שלש פעמים יפה, נמצא גרעין חטה ומאותו היום ואילך לא אכלנו אורז בפסח¹⁶.
- * מנהגינו לומר בעיה"כ [=בערב יום הכיפורים] "אבינו מלכנו" אע"פ שאין אומרים נפילת אפים¹⁷.

7 "פר"ח, חלק יו"ד, סי' רקח ס"ק יח; "שער המפקד", דף מב ע"א סי' א.

8 רבי משה אישיליס.

9 רבי מרדכי יפה.

10 ראה "פר"ח, סי' תכו; "שער המפקד", דף סב ע"א, סי' ג.

11 "פר"ח, סי' תנא; "שער המפקד", דף סו ע"א, סעיף ג.

12 "פר"ח, סי' תלג; "שער המפקד", דף סו ע"ב, סי' ד.

13 "שער המפקד", דף סז ע"א, סי' ה.

14 "פר"ח, סי' תסח; "שער המפקד", דף ס"ז ע"ב, סי' ו.

15 "פר"ח, סי' תמו, סעיף ה; "שער המפקד", דף עב ע"א, סי' ט.

16 "פר"ח, סי' תנג; "שער המפקד", דף עד ע"ב, סי' י.

17 "פר"ח, סי' תרד; "שער המפקד", דף קכו ע"א, סי' ב.

* מנהגינו לומר מזמור לתודה בערב יום הכיפורים¹⁸.

* בסדר ההדלקה, כמו שכתב מרן, להדליק ליל ראשון הנר היותר ימני ובליל ב' ידליק

לראשונה את הנר החדש, הנספך, וכן על דרך זאת, כדי שיהיה תמיד פונה לצד

ימין¹⁹.

18 "פר"ח שם; "שער המפקד", דף קכו ע"ב, סי' ג.

19 "פר"ח, או"ח, סי' תרעו; "שער המפקד", דף קמד ע"ב, סי' א.